

5. Карбонье, Ж. Юридическая социология / Ж. Карбонье. — М.: Прогресс, 1986.
6. Алексеев, Н. Н. Основы философии права / Н. Н. Алексеев. — Прага: Пламя, 1924.
7. Kaufmann, A. Preliminary Remarks on a Legal Logic and Ontology of Relations / A. Kaufmann // Law, Interpretation and Reality. Essays in Epistemology, Hermeneutics and Jurisprudence. — Kluwer: Dordrecht — Boston — L., 1990.

Раскрыты сущность и специфика феноменологического подхода к осмыслению правовой реальности. Этот феномен рассмотрен в онтологическом, антропологическом и аксиологическом аспектах. В рамках феноменологического подхода выявлен специфический способ бытия права через модальность долженствования, раскрыты основные черты правового человека и основные смыслы правосознания как его эйдосы.

Ключевые слова: феноменологический подход, правовая реальность, модальность долженствования, способность к признанию, правовые смыслы.

This article is devoted to the explication of essence and peculiarities of the phenomenological approach and applying it to the analysis of legal reality. This phenomenon is considered in ontological, anthropological and axiological aspects. With the help of this method author elucidates special law's mode of being, investigates main properties of legal man and explicates main senses of sense of justice as its ideas.

Key words: phenomenological approach, legal reality, capable of acknowledgement, senses of law.

УДК 1:316. 4

О. П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ І ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Здійснено філософсько-правовий аналіз правового виховання у процесі правової соціалізації. Доведено, що правове виховання є істотною й невід'ємною частиною процесу правової соціалізації індивіда, особливо на початкових етапах його вступу в активне життя суспільства. Проаналізовано соціальне середовище як основний чинник правової соціалізації. Уточнено питання про ефективність правового виховання як засобу правової соціалізації та цілеспрямованої державної діяльності.

Ключові слова: виховання, соціалізація, девіації, соціальне середовище, правові настанови.

Актуальність проблеми. У сучасній вітчизняній науковій парадигмі поняття соціалізації зазвичай визначається як процес входження особистості в систему суспільних відносин, результат її розвитку як універсального

суб'єкта діяльності. На жаль, таке поняття не повністю відображує всі ступені процесу соціалізації особистості, не повністю враховує соціокультурні чинники, особливо в контексті правової соціалізації.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що проблемам виховання присвячено чимало праць від європейської класики до сучасних наукових розробок. Однак комплексне бачення феноменів правового виховання в контексті правової соціалізації часто залишається поза увагою дослідників, що свідчить не на користь цілісності концепцій правового виховання. В контексті цього *метою статті* є визначення діалектичного взаємозв'язку правового виховання і правової соціалізації¹.

Процес входження людини в суспільство, включення її в соціально-правові зв'язки та інтеграції в різні типи соціальних спільнот відображує становлення соціальності людини, тобто соціалізацію. В процесі соціалізації формуються соціальні якості, властивості, знання, навички, вміння людини, її культура (зокрема правова), і вона стає дієздатним учасником суспільних відносин. Здійснюються перетворення природних людських сил і потенцій суспільством, їх окультурення. Разом з тим з позиції статичного визначення особистості саме поняття «правова соціалізація особистості» може здатися досить суперечливим (не вельми коректним), оскільки особистість як така вже зумовлює наявність певного рівня правової культури, певного рівня правосвідомості, тобто деякого рівня соціалізованості, а процес соціалізації розглядається як такий, що формує особистість.

Таким чином, поняттям «соціалізація» (в широкому розумінні) або може позначати процес вторинної соціалізації (ресоціалізації) індивіда, або ототожнюється з поняттям «формування особистості» [1]. В такому разі соціалізаційний процес обумовлюється певними часовими, віковими межами. У підходах, що склалися раніше, це й було зафіксоване через обмеження періоду соціалізації дитинством (концепція психоаналізу) або юністю (західні соціально-психологічні школи). В контексті ж власне правової соціалізації найбільш прийнятною є так звана динамічна концепція особистості, яка зумовлює розгляд її соціального розвитку, набуття передусім певного рівня правосвідомості і правової культури як перманентно притаманного протягом усієї життєдіяльності індивіда.

Сучасна філософія тлумачить особистість як субстанцію, що визначає людський індивід як суб'єкта відносин і свідомої самостійної активної діяльності, а також як стійку систему соціально значущих рис, які характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства або соціальної спільноти. Проблема особистості у філософії права — це перш за все питання про те, яке місце посідає людина у правовому континуумі, соціумі, ким вона практично є і яке її ставлення до себе й до соціуму з точки зору усталених констант правової культури. Відправною точкою філософсько-правових

---

¹ Тема цієї статті безпосередньо пов'язана з комплексною цільовою програмою НДР «Філософські та культурологічні проблеми духовного життя суспільства та розвитку особистості», яку здійснює кафедра філософії Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

досліджень особистості є соціальна і правова системи, до яких включена особистість, і ті соціальні функції і ролі, які вона виконує у тому чи іншому суспільному формуванні. Отже, особистість є діалектичною єдністю загального (як представник суспільства), особливого (як представник певних соціальних спільнот або певних правових систем) і одиничного (індивідуального). Загальне й особливе є виразом соціально-типового (зокрема конкретно-правового) в структурі особистості, одиничне — індивідуально-особистісного [2-4].

Особливе значення в дослідженні впливу правового виховання на процес соціалізації має суб'єктивно-об'єктивна визначеність її процесуальної сторони. На наш погляд, людина як суспільний діяч є одним із чинників, що продукує умови й обставини як власного, так і суспільного життя в цілому. Її дії органічно вплетені в механізм функціонування різноманітних соціально-правових систем. Особистість виступає одночасно і як об'єкт, і як суб'єкт соціально-правової взаємодії, що має діалектичний характер.

На формування ціннісних правових настанов і правову поведінку індивіда в суспільстві значно впливають конкретні події, соціальні явища [5-6], тому основним чинником правової соціалізації особистості виступає соціальне середовище, з яким взаємодіє людина:

по-перше, це сукупність ролей і статусів, що їх суспільство пропонує людині;

по-друге, сукупність соціальних, політико-правових інститутів, суспільних організацій, соціальних спільнот, у межах яких індивід реалізує певні соціальні ролі і набуває бажаних для його соціальних статусів;

по-третьє, елементами соціально-правового середовища, що визначають правову соціалізацію особистості, є сукупність існуючих соціальних та правових норм, цінностей, знань, звичок і навичок, умінь, якостей, яких людина набуває, аби згідно з потребами суспільства відігравати відповідні ролі й підтримувати набутий статус;

по-четверте, соціальне середовище охоплює сукупність соціальних, політико-правових інститутів і соціальних технологій правового виховання, відтворення і передавання культурно-правових зв'язків, цінностей, норм.

Правове і культурне середовище, впливаючи (зокрема через систему правового виховання) на особистість, виробляє певні особистісно-характерологічні стереотипи для ефективного впорядкування досвіду міжлюдських зв'язків, колективного співіснування та індивідуальних вчинків, а також для ефективного керування діяльністю окремих членів суспільства.

Однак соціум не задовольняється створенням стереотипів. Крім того, він прагне, аби кожний член колективу відтворював ці стереотипи і особисто здійснював їх у своїй життєдіяльності та вчинках. Прагнення соціуму, щоб зазначені стереотипи суспільної свідомості були не тільки просто інкорпоровані в індивідуальній свідомості, а й відтворені у реальній дійсності конкретних індивідів, обумовлено тенденціями самопідтримання та самозбереження [7-9]. Таке самопідтримання не може здійснюватися без

свого реального функціонування, а останнє забезпечується завдяки постійному відтворенню конкретними особами у своїх вчинках тих правових образів і алгоритмів, які зафіксовані у тих чи інших стереотипах і передаються, крім інших каналів, через систему правового виховання.

Зазначене відтворення правових образів та алгоритмів з боку індивіда — або здійснений факт, або ж об'єкт прагнення, тоді як з боку соціуму такий тип індивідуального відтворення подається як правова вимога, а у деяких випадках — навіть як спонукання. В будь-якому разі колектив (соціум) справляє різноманітний соціальний вплив на особистість з метою визначення нею лінії своєї правової поведінки за тим зразком, який зафіксовано у системі вказаних стереотипів за допомогою правових норм. Слід зазначити, що в сучасних умовах життєдіяльності нашого суспільства, його трансформації тільки формується єдина система нормативного регулювання відносин, яка у майбутньому має всебічно відобразити інтереси усіх соціальних прошарків, соціальних груп та осіб. Такий стан справ істотно ускладнює процес соціалізації особистості, спонукає до пошуку як адекватних напрямків і шляхів такого процесу, так і форм та методів правового виховання.

До впливу соціального середовища людина ставиться вибірково на основі сформованих в її правосвідомості систем правових цінностей, і вже набуті завдяки системі правового виховання соціальні якості виступають своєрідним фільтром, який пропускає імпульси соціального середовища. Звичайно, сама індивідуальність особистості, її потенціальні можливості освоїти культурний шар суспільства, її потреби та інтереси, спрямованість її соціальної активності (емоційно-психологічний аспект правосвідомості) виступають важливішими чинниками її правової соціалізації.

Отже, правова соціалізація охоплює всі соціальні процеси, завдяки яким індивід засвоює певні, зокрема правові, знання, норми, цінності, що дозволяють йому функціонувати як повноцінному й повноправному члену суспільства [10, с. 91-109]. Зміст правової соціалізації особистості охоплює засвоєння особистістю юридичної мови соціальної спільноти; відповідних способів, методів мислення, притаманних правовій культурі; форм раціональності і почуттів, прийнятих особистістю правових норм, цінностей, традицій, звичаїв, зразків і методів діяльності тощо. Індивід соціалізується, включаючись у різноманітні форми правового життя, засвоюючи характерні для них соціальні ролі. Людина засвоює світ правової культури вибірково, через свої інтереси, свій світогляд, конкретний рівень сформованості правосвідомості. Освоюючи за допомогою правового виховання правову культуру, людина формує свої здібності, потреби, цінності. Тому соціалізація не існує без індивідуалізації в праві. Процеси поєднання чинників, що характеризують умови соціального середовища (правового поля), з чинниками особистими становлять механізм правової соціалізації, до складу якого органічно входить система правового виховання.

Соціальне середовище являє собою навколишню людину, суспільні, матеріальні, духовні та інші умови її існування, формування та діяльності. У

широкому розумінні соціальне середовище (макросередовище) охоплює всю суспільно-економічну систему — суспільні відносини й інститути, суспільну свідомість, культуру даного суспільства тощо; у вузькому розумінні соціальне середовище (мікросередовище) включає до себе соціальне оточення людини — родину, навчальний, трудовий колектив, групу тощо. Правове середовище є складовою макросередовища, однак у першу чергу це чинник, що опосередковує соціальне середовище на мікрорівні.

Особливості правового середовища (на відміну від філософського розуміння середовища як зовнішніх стосовно цілісної системи предметів і явищ, з якими система тією чи іншою мірою взаємодіє, змінюючи їх і змінюючись при цьому сама) зумовлюються насамперед природою самого права й характеризуються специфічними, соціально-правовими інститутами, а також різноманітними проявами права — об'єктивованими і необ'єктивованими.

Правове середовище характеризується специфічними зв'язками і відносинами, що склалися між суб'єктами. В їх основі — правомірна поведінка, здійснювана в рамках правових приписів. Особливості правового середовища виявляються на рівні особистісної ролі суб'єкта. У ній індивід представлений правовими якостями, що характеризують його як суб'єкта права з усіма особливостями, що випливають з цього. Специфічність правового середовища реалізується з притаманними йому особливими цінностями, особливим способом стимулювання саморегуляції, наявністю і дією засобів державно-правового контролю за поведінкою взаємодіючих у правовому середовищі соціальних суб'єктів, передусім за допомогою системи правового виховання. У сфері правового регулювання спеціальні види соціальної активності суб'єктів завжди набувають юридичного характеру.

Таким чином, правове середовище як середовище, де безпосередньо здійснюється правова соціалізація (у тому числі за допомогою право виховних заходів), являє собою оточення суб'єкта, його безпосередній, найближчий життєвий простір, що визначає його буття у сфері дії права, виявляється в сукупності правових зв'язків і відносин, що складаються в суспільстві внаслідок реалізованої суб'єктами соціальної активності у сфері правового регулювання. Отже, правове середовище є сполучним елементом макро- й мікро- середовища в соціоструктурі суспільства, основною характеристикою цієї системи, інваріантним аспектом усталеної в суспільстві системи правового виховання.

У змістовному аспекті правового середовища можна виділити чотири групи елементів, що охоплюють у своїй єдності всю різноманітність явищ та процесів правової дійсності і є одночасно чинниками правововиховної роботи (системи правового виховання). Першу групу становлять інституціональні компоненти правового середовища: вони містять у собі саме право, правові норми, загальні, галузеві та спеціальні правові статуси, суб'єктивні права, свободи й юридичні обов'язки. До другої групи входять функціональні компоненти змістовної сторони соціального середовища, які

реалізуються в системі правових зв'язків і правових цінностей, юридичній практиці, законності й правопорядку, а також у стані правової активності громадян та в існуючій у суспільстві правовій сфері. Третю групу становить особистісний компонент правового середовища — суб'єкти правової системи, їхня правомірна поведінка. Нарешті, четверту групу компонентів правового середовища характеризують умови, оточення при особливій системі зв'язків, взаємодія людей і соціальних груп на основі норм права. Вони позиціонуються цілісною системою правових зв'язків і відносин, що утворюють конститууючий компонент правового середовища.

Таким чином, правове середовище можна розглядати як різновид соціального середовища, котрий становить систему суспільних відносин, що склалася на основі соціальної активності громадян у сфері правового виховання, детермінує особливості способу життя особистості або соціальних груп і визначає їхню систему цінностей. Це об'єктивна реальність, обумовлена сукупністю правових відносин і зв'язків, що утворюють безпосереднє оточення суб'єкта й обумовлюють його правову соціалізацію. Особливість правової соціалізації особистості визначено цільовим змістом даного процесу, що виражається в залученні людини до правових норм, цінностей правової культури, нарешті, до свідомої соціально-правової активної діяльності, що є універсальним способом удосконалювання соціального середовища (особливо того, в якому знаходиться підростаюче покоління) і одночасно формування особистості.

Однак, аналізуючи процес правової соціалізації, завжди необхідно враховувати, що він прямо залежить від національно-історичних умов розвитку кожної держави: як і яким чином у ньому діють економіко-соціальні, демографічні, політико-правові інститути, тобто як організуються суспільні відносини, що спричиняють процес соціалізації. І із цієї точки зору досить важливим уявляється характер ідеологічних і духовних переваг суспільства. Саме від цього залежатимуть процес правової соціалізації суспільства, його інтенсивність і характер, особливо відносно молодого покоління: в яких історичних умовах воно живе, в умовах стрімких трансформацій або ж в умовах давно устояних економічних, політичних і соціально-правових традицій [11, с. 176-182]. Соціалізація взагалі й правова соціалізація зокрема припускають певну спадкоємність, що передбачає більш-менш усталену процедуру засвоєння суб'єктом правових цінностей, правових норм і традицій. У перебігу історичного розвитку суб'єкти, що формуються під впливом раніше сформованих настанов, можуть збагачувати свій правовий досвід, кардинально змінювати раніше устояні стереотипи правової поведінки. Це залежить від багатьох умов (як уже говорилося, від економічних причин під впливом соціального середовища тощо). Однак раніше сформовані й засвоєні правові настанови становитимуть якусь першооснову, яка стає несучим стрижнем поведінки індивіда й у яку надалі включається будь-який новий досвід.

Осмыслити процес правової соціалізації неможливо без аналізу його трьох складових. Перша умова — це передумови, що становлять сутність

будь-якої життєдіяльності людей — конкретно-історичні і соціально-правові умови життя суспільства; друга — їхня діяльність, за допомогою якої вони змінюють соціальне середовище, і третя — правове виховання, за допомогою якого формуються соціально-правові орієнтири поведінки. Конгломерат цих складових за своєю сутністю є системотворчим принципом, на основі якого стає можливим аналізувати сутність, структуру та механізм процесу правової соціалізації людини.

Наша увага в даному контексті концентрується саме на останній складовій правової соціалізації. Поза вихованням не може бути й реального процесу соціалізації, оскільки саме категорія «виховання» дозволяє найбільш предметно, цілеспрямовано і глибоко проаналізувати різноманітні соціальні явища, у тому числі процес формування і соціалізації особистості.

Таким чином, правове виховання є істотною й невід'ємною частиною процесу правової соціалізації індивіда, особливо на початкових етапах його вступу в активне життя суспільства. Загальновідомо, що мета правового виховання — формування системи знань, переконань, мотивів і звичок соціально активної поведінки в межах правового поля. Отримані знання допомагають індивідові формувати ціннісні орієнтації, соціально-правову настанову. Крім цього, вони відіграють важливу роль у впорядкуванні свідомої діяльності людей, виступають стрижневою основою правосвідомості і внаслідок цього впливають на формування ставлення людини до різних суспільних і правових явищ, визначають її поведінку. Від рівня правового виховання залежать і рівень правової культури особистості, швидкість перетворення соціальної і правової норм в реальність, переведення нормативних вимог у звичку, соціально-активну поведінку. Однак засвоєння системи соціально-правових цінностей і переведення їх у внутрішню потребу індивіда неможливі без його власних зусиль. Тут потрібне внутрішнє бажання індивіда сприймати ті самі цінності, які культивуються в суспільстві. Отже, важливу роль у механізмі соціалізації виконує самосвідомість індивіда як учасника соціального спілкування. Самосвідомість виражається як в оцінюванні, так і в контролі учасників спілкування свого становища в кожній конкретній ситуації. Вона сприяє самовихованню індивіда і є необхідною складовою процесу правової соціалізації.

В теорії виховання загально визнано, що самовиховання є результатом добре організованого виховання. Самовиховання — це усвідомлена цілеспрямована діяльність людини, спрямована на вироблення й удосконалювання своїх соціальних якостей відповідно до ціннісних уподобань і соціальних орієнтацій, що складаються під впливом суспільних умов і виховання. Прагнення індивіда до самовиховання породжується самим соціальним середовищем, вихованням і власною діяльністю. Стосовно соціалізації у правовому середовищі є сенс вживати термін «правове самовиховання», що припускає засвоєння, розвиток та зміцнення певних принципів права і моралі, цінностей, соціальних і правових норм поведінки, для того щоб вистояти перед будь-яким негативним зовнішнім впливом.

Воно засновано на свідомому перетворенні особистості, розвитку позитивних і подоланні своїх колишніх антисоціальних якостей, власних недоліків, на самоконтролі. При цьому стрижневим процесом у правовому самовихованні є формування настанови на соціально значущі орієнтири, позитивну правову поведінку.

Проте наведена вище схема не викликає сумнівів відносно людей так званого «минулого століття», правові орієнтири і правові настанови яких уже сформувалися і які, будучи повноправними членами суспільства, ведуть активне соціально-правове життя. Відносно ж неповнолітніх, які тільки вступають у процеси соціальної адаптації і для яких процес їхньої правової соціалізації займе досить тривалий час, дана схема виглядає дещо проблематично. Основною причиною цього виступають вікові особливості неповнолітнього: підліток сам ще не в змозі орієнтуватися в навколишньому середовищі, не має можливості адекватно оцінювати ситуацію, що складається довкола нього, через нестачу правових знань, нарешті, він не в змозі організувати своє правове самовиховання.

Єдиними реальними і діючими засобами надання підліткам підтримки в процесі їх соціальної адаптації і правової соціалізації буде організована й цілеспрямована державна діяльність, спрямована на формування високої соціально-правової активності, тобто правове виховання. Саме за допомогою правовиховного впливу стає можливим регулювати механізм правової соціалізації особистості, тобто процес переведення ідей, норм і цінностей у реальну соціально-правову практику.

Однак ефективність правовиховного впливу залежить від низки обставин, насамперед від характеру впливу, що йде від соціального середовища, і, звичайно ж, від власної активності. Якщо суспільство і держава ігноруватимуть процес соціалізації підлітка і впливи на нього соціального середовища, то це в результаті призведе до того, що цільові настанови правового виховання, розраховані на формування правової свідомості підлітка, у найкращому разі сприйматимуться ним на рівні психологічного впливу, не приведуть до реально очікуваного результату і тільки деструктують соціальну практику. Завдання держави, отже, конкретизується й виливається в цілеспрямовані правовиховні заходи щодо залучення підлітків у предметні види соціальної діяльності, обираючи при цьому ті форми, які відповідали б потребам та інтересам підростаючого покоління, сприяли б розкриттю його здібностей, потреб, виходячи при цьому також з інтересів суспільства.

Як **висновок** зазначимо, що сьогодні перед державою і суспільством виникає найважливіше завдання побудови відповідної системи правовиховного впливу відносно не тільки молодого покоління, а й усіх членів суспільства, яка забезпечувала б повноцінний розвиток та вдосконалювання форм життєдіяльності людей, їхню соціальну адаптацію і правову соціалізацію.

Правове виховання сьогодні — єдиний реально дієвий засіб, за допомогою якого уможлиблюється процес впливу на індивідуальному і

груповому рівнях на соціальне середовище, що визначає правові потреби й орієнтири на мікрорівні, направляючи тим самим процеси правової соціалізації, особливо в молодіжному середовищі. Це видається особливо важливим, якщо враховувати ступінь спрямованості і темпи зростання молодіжної девіації, що останнім часом набуває загрозливих розмірів.

Якщо суспільство вчасно не відреагує на девіаційні процеси, що поширюються, шляхом організації цілеспрямованого впливу на молодіжне середовище, його соціоструктурі загрожуватиме всевражаюча криміналізація, здатна проникати практично в усі його сфери життєдіяльності. Єдино дійовими заходами в такій обстановці будуть удосконалювання форм правовиховного впливу відносно всіх груп і прошарків суспільства, активізація й оптимізація правовиховного процесу, спрямованого в сучасних умовах на прискорення правової соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кривоконь, А. Г.* Факторы социального формирования личности (социально-философский анализ) : монография / А. Г. Кривоконь. — Х. : Факт, 2005.
2. *Дзьобань, О. П.* Безпека особистості (до проблеми філософського розуміння) / О. П. Дзьобань // Наук. зап. Харк. військ. ун-ту. Соціальна філософія, психологія. — Х. : ХВУ, 2004. — Вип. 3 (21). — С. 109–115.
3. *Швидкий, В. О.* Особливості формування Я-концепції в професійному становленні особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук / В. О. Швидкий. — К., 2007.
4. *Штангрет, М. Й.* Філософські проблеми правового виховання молоді (на прикладі закладів освіти МВС України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. Й. Штангрет. — Львів, 2007.
5. *Бондарчук, О. І.* Психологія девіантної поведінки / О. І. Бондарчук. — К. : МАУП, 2006.
6. *Швачка, В. Ю.* Правова соціалізація особи в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. Ю. Швачка. — К., 2008.
7. *Калиновський, Ю. Ю.* Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність / Калиновський Ю. Ю. — Х. : Право, 2008.
8. *Кремень, В. Г.* Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. — К. : Грамота, 2007.
9. *Савка, В. Є.* Сім'я та соціум: проблеми взаємодії : монографія / В. Є. Савка, Н. А. Уманець. — Львів : НУ «Львів. політехніка», 2008.
10. *Лозовой, В. О.* Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці : монографія / В. О. Лозовой, Л. М. Сідак. — Х. : Право, 2006.
11. *Панченко, Л. М.* Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в контексті освітніх інтеграцій / Л. М. Панченко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 14. — С. 176–182.

Правовое воспитание и правовая социализация: диалектика взаимосвязи

Дзєбань А. П.

Осуществлен философско-правовой анализ правового воспитания в процессе правовой социализации. Доказано, что правовое воспитание является существенной и неотъемлемой частью процесса правовой социализации индивида, особенно на начальных этапах его вступления в активную жизнь общества. Проанализирована социальная среда как основной фактор правовой социализации. Уточнен вопрос об эффективности правового воспитания как средства правовой социализации и целеустремленной государственной деятельности.

Ключевые слова: воспитание, социализация, девиации, социальная среда, правовые установки.

Legal education and legal socialization: dialectics of intercommunication

Dzeban A. P.

In the article the philosophical-legal analysis of legal education is carried out in the process of legal socialization. It is proved, that legal education is inalienable part of process of legal socialization of individual substantial and, especially on the initial stages of entry of him in active life of society. A social environment is analyzed as the basic factor of legal socialization. A question is specified about efficiency of legal education as facilities of legal socialization and purposeful government activity.

Key words: education, socialization, deviations, social environment, legal options.

УДК 340. 12

С. В. Шефель, доктор філософських наук, професор

ЕКОСОФІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Уперше в філософській літературі проаналізовано значення екософії як методологічного підґрунтя трансформації правової культури сучасного українського соціуму та під цим кутом зору визначено перешкоди, що їх треба усунути на цьому шляху, й чинники, що сприятимуть цій справі.

Ключові слова: екософія, екофобія, культура, право, пост(мета)некласичність.

Актуальність теми. Проблема трансформації правової культури, адекватної конституційно визначеному орієнтиру розбудови правової держави в Україні [1], залишаючись понад десять років стрижнем суспільствознавчого дискурсу [2-7], з усією гостротою вимагає визначення щодо його перебігу не тільки з боку фахівців правової справи, а й відгуку